EROUL CAVALER PE UN NOU RELIEF DESCOPERIT LA CAPIDAVA

MIHAI DUCA

THE THRACIAN RIDER ON A NEW BAS-RELIEF DISCOVERED AT CAPIDAVA

The current paper brings into discussion an archaeological artefact discovered at *Capidava*, during the 2015 archaeological campaign. This artefact is a slab of limestone with a bas-relief representation of the Thracian Rider, a local Thracian deity widespread among the Lower Danube provinces. The bas-relief was discovered in the SW part of the fort as a *spolia*, reused as construction material in a late Roman wall. In terms of its representation the bas-relief goes along with the iconographic local style. Only by analogy the find is dated around 2nd–3rd centuries AD.

KEY WORDS: *Capidava*, bas-relief, Thracian Rider.

CUVINTE CHEIE: *Capidava*, basorelief, eroul cavalier.

INTRODUCERE

Articolul de față aduce în atenție o piesă descoperită la *Capidava*, în campania anului 2015, cu ocazia cercetărilor arheologice care au avut loc în cadrul proiectului de conservare și restaurare al cetății¹. Este vorba despre un basorelief înfățișându-l pe Eroul Cavalier. Piesa a fost descoperită *intra muros*, mai precis pe latura de nord-vest a cetății, în zona curteii A – Turnul 1 (Pl. I).

Situată între alte două puncte fortificate pe linia Dunării, *Axiopolis* (Cernavodă), respectiv *Carsium* (Hârșova), la distanță aproximativ egală față de acestea (27 km), așezată în dreptul unui vad de trecere al Dunării², *Capidava* este una din cele mai importante fortificații din cuprinsul acestui segment al *limes*-ului³. Din punct de vedere arheologic și istoric, la *Capidava* se disting trei etape, care nu alterează cu mult planul inițial al fortificației, orientată NV–SE, cu laturile de 105 × 127 m. Prima refacere importantă are loc după atacurile goților de la jumătatea secolului al III-lea p. Chr., urmată de alte două intervenții la jumătatea secolului al IV-lea p. Chr. și cândva spre sfârșitul secolului al V-lea – începutul secolului al VI-lea p. Chr., ca urmare a atacurilor barbare. După incursiunile slavilor suprafața apărută se restrânge în colțul de sud al cetății, unde se va organiza ultima formă de rezistență și ultima fortificație⁴, care la rândul ei va cădea la începutul secolului al VII-lea p. Chr., fapt confirmat și de descoperirile numismatice⁵. Viața cetății este reluată în secolul al IX-lea p. Chr., când este construită o fortificație care înglobează și suprapune vechea cetate romană, locuirea încheindu-se în secolul al XI-lea p. Chr., moment în care sunt datate ultimele artefacte.

¹ Restaurarea, consolidarea, protecția, conservarea și punerea în valoare a sitului arheologic *Cetatea Capidava*, cod SMIS 31212, derulat în baza contractului de finanțare nerambursabilă nr. 3784/2013.

² Opreș 2003, 18.

³ Florescu, Florescu, Diaconu 1958, 9.

⁴ Opreș 2003, 26–28.

⁵ Gândilă 2007.

CONTEXTUL ARHEOLOGIC

Basorelieful a fost folosit ca spolie în zidul de sud al unei încăperi, denumită convențional C 1, camera făcând parte, cel mai probabil, dintr-o clădire mai amplă (**Pl. I**). Clădirea se află adosată curtinei A, în partea de SV a cetății. Această zonă reprezintă carourile U și Ț conform planului alfa-numeric al cetății.

Camera era de formă patrulateră, având dimensiunile de $5,30 \times 4,40$ m. Pentru a avea o referință stratigrafică mai concludentă a fost cercetată mai întâi jumătatea de nord (corespunzătoare caroului Ț51), obținând un profil stratigrafic pe întreaga lățime a încăperii C 1. Cu această ocazie, au fost identificate două ziduri care păreau să închidă spre nord-est un spațiu, astfel încât s-a trecut și la cercetarea jumătății de sud (respectiv caroul U51). Cercetarea a ajuns la același nivel în ambele spații, astfel a fost descoperit un al treilea zid, care delimita încăperea spre sud. După săparea ambelor carouri a fost stabilită planimetria încăperii C 1. Pe latura de sud a acesteia, în exteriorul camerei, a fost identificat un portic, denumit în continuare, în mod convențional, *exteriorul C 1*⁶.

Prima fază cronologică a încăperii C 1 se datează la începutul secolului al V-lea p. Chr.⁷, situația stratigrafică fiind aceeași atât în interiorul camerei, cât și în exteriorul ei, respectiv trei faze ce corespund cu amenajarea întregii zone urbane. Se observă faptul că încăperea avea două intrări: una pe latura de est (cu o deschidere de 0,80 m) și o a doua pe latura de sud-vest (cu o deschidere de 1,20 m). Zidurile încăperii sunt construite din zidărie de piatră legată cu mortar, curtea A fiind folosită ca al patrulea zid perimetral al camerei (cel de nord-vest). În această fază de construcție este refolosit și basorelieful, ca de altfel majoritatea descoperirilor⁸ de acest fel de la *Capidava*⁹. Acesta a fost încastrat la baza zidului, în colțul de sud al camerei, respectiv zidul de sud-vest, același pe care se află și intrarea mai mare a încăperii C 1 (**Pl. IV**). Piesa nu a fost descoperită întreagă, la momentul dezvelirii fiind vizibilă doar o parte, iar aceasta era tencuită parțial cu un mortar friabil. Un aspect ce trebuie menționat este faptul că în fața basoreliefului a fost descoperit un fus de coloană fragmentar, posibil tot o *spolia*; piesa nu a putut fi conservată din cauza calității slabe a calcarului.

A doua fază cronologică se află cu 50 cm mai sus în schema stratigrafică față de cea anterioară, ambele intrări fiind încă utilizate, datându-se după a doua jumătate a secolului al V-lea p. Chr., fiind practic o reamenajare a fazei anterioare, fără modificări de substanță.

Faza a treia, datată în secolul al VI-lea, este caracterizată de un nivel masiv de distrugere și incendiere. Intrarea de pe latura de est a camerei este blocată cu cărămizi și pietre, fiind dezafectată, iar cea de pe latura de sud-vest rămâne încă utilizabilă. În exteriorul camerei a fost descoperită o serie de „șanțuri” puternic arse, reprezentând probabil amprente de bârne arse.

BASORELIEFUL

Basorelieful cu reprezentarea Eroului Cavaler este realizat dintr-un calcar de culoare gălbui (**Pl. II**), fiind actualmente compus din două fragmente reîntregibile. Fragmentul mai mare era încastrat în zid, cu partea sculptată spre exterior, iar fragmentul mai redus în dimensiuni se afla așezat cu latura decorată spre exterior, sub fragmentul mare (**Pl. V**). Dimensiunile basoreliefului întregit sunt de $0,55 \times 0,48$ m, cu o grosime de 0,13 m; registrul reliefului sculptat măsoară $0,41 \times 0,33$ m, într-un cadru adâncit cu 0,04 m față de chenar. Partea inferioară a chenarului este mai lată

⁶ Pentru mai multe detalii tehnice privind săpătura, vezi Opreș, Duca, Petcu 2016.

⁷ Opreș, Duca, Petcu 2016, 137, 443 (datarea este oferită de situația stratigrafică, dublată de descoperirea altor artefacte arheologice care însă nu fac subiectul articolului de față).

⁸ Ne referim la monumente timpurii refolosite ca *spolia* în refacerile târzii.

⁹ Hamparțumian 1979, 5.

față de celelalte laterale, prezentând o ruptură pe toată lungimea; partea superioară este redată sub forma unui fronton triunghiular cu două acrotere.

Cavalerul este reprezentat în galop spre dreapta¹⁰, îmbrăcat cu o tunică prinsă la brâu, pe spate o hlamidă fluturândă, ambele cu pliurile atent redată, iar pe umărul drept personajul poartă o fibulă de formă circulară, cu care este prinsă hlamida. Capul și bustul cavalerului sunt întoarse către privitor, părul bogat și buclat, detaliile feței sunt șterse¹¹, mâna stângă ascunsă după gâtul calului, iar cea dreaptă ridicată, ținând un obiect de formă sferică; este încălțat cu sandale. Sub cavaler se observă detaliile uneia dintre curelele de harnașament.

Calul este foarte atent sculptat fiind redată multe detalii anatomice. Coada, atent executată, pare a fi împletită, la fel și coama, iar căpăstrul și frâiele se disting și ele foarte clar. Animalul este redat din profil, are o constituție robustă, cabrat, cu piciorul drept din față stând pe o proeminență (probabil reprezentând o stâncă?), aflată în fața altarului. Dintre elementele de detaliu ale calului se disting ochii, nările, urechile și copitele.

În fața calului, respectiv în partea dreaptă jos a registrului, este redat un altar dublu profilat. În spatele acestuia este redat „arborele vieții”, cu crengile tăiate, fapt ce face să fie mai lesne vizibil șarpele încolăcit pe trunchi. În partea din dreapta sus se observă și capul șarpelui, iar în partea stângă a acestuia un fruct.

Basorelieful este bine proporționat, fiind foarte bine realizat din punct de vedere al detaliilor¹², îngrijit lucrat și se prezintă într-o stare de conservare bună (Pl. II, III).

Această reprezentare a Cavalerului nu este singura de la *Capidava*. Până acum au mai fost descoperite două stele funerare¹³, ambele datate în secolul al II-lea p. Chr. Din punct de vedere iconografic acestea conțin aceleași elemente (cal, călăreț, altar, copac, șarpe). Singura diferență este dată de caracterul votiv al descoperirii de față. Pe lângă monumentele litice provenite din acest sit mai menționăm și o piesă votivă din lut¹⁴. În apropierea *Capidavei* au fost descoperite monumente cu imaginea Eroului Cavaler la *Ulmetum*¹⁵, *Topalu*¹⁶, *Axiopolis*¹⁷. Reprezentări de acest tip au fost descoperite și în partea de nord a zonei pontice a provinciei *Moesia Inferior*, la *Casimcea*¹⁸ și *Cerna*¹⁹, în zona centrală, la *Tropaeum Traiani*²⁰, în zona sudică, la *Conacu*²¹, în zona litoralului, la *Histria*²², *Tomis*²³, *Callatis*²⁴, *Odessos*²⁵, *Burgas*²⁶, alte descoperiri din provincie fiind la *Dobrina*²⁷, *Bozvelijsko*²⁸, *Straza*²⁹, *Targovishte*³⁰, *Draganovo*³¹ (Pl. VI).

¹⁰ Piesa este descrisă din punctul de vedere al punerii în operă.

¹¹ Cu siguranță este vorba despre un personaj tânăr.

¹² Cu excepția trăsăturilor cavalerului.

¹³ Florescu, Florescu, Diaconu 1958, 84–85, 103–104.

¹⁴ Scorpan 1967, 50, fig. 22.

¹⁵ Hamparțumian 1979, nr. 105–110, 74–79.

¹⁶ Hamparțumian 1979, nr. 115, 81.

¹⁷ Covacef 2013, 29; Hamparțumian 1979, nr. 12–13, 35.

¹⁸ Opaîț 1977, 190.

¹⁹ Opaîț 1973–1975, 126.

²⁰ Hamparțumian 1979, nr. 1–4, 29–32.

²¹ Hamparțumian 1979, nr. 14, 36.

²² Hamparțumian 1979, nr. 71, 63.

²³ Covacef 2011, fig. 79, nr. 65, 146.

²⁴ Covacef 2011, fig. 83, nr. 69, 154.

²⁵ Gočeva, Opperman 1979, nr. 31–34, 36, 48, 58.

²⁶ Gočeva, Opperman 1979, nr. 163, 106.

²⁷ Gočeva, Opperman 1981, nr. 39, 41, 230, 233.

²⁸ Gočeva, Opperman 1981, nr. 75, 77, 288, 293.

²⁹ Gočeva, Opperman 1984, nr. 46, 534.

³⁰ Gočeva, Opperman 1984, nr. 47, 535.

³¹ Gočeva, Opperman 1984, nr. 105, 631.

SCURT ISTORIC AL PROBLEMATICII

Există numeroase studii care fac referire la Eroul Cavaler sau Cavalerul Trac³², cum mai este numit în bibliografia de specialitate, studii legate de toate aspectele problematicei: iconografie, simbolică și interpretări. Vom încerca, în următoarele rânduri, să prezentăm succint principalele opinii ce s-au cristalizat cu privire la iconografia și simbolică acestui cult.

Cultul Eroul Cavaler are ca arie de răspândire zone apropiate provinciei *Thracia*³³. Pentru perioada romană cele mai multe monumente sunt descoperite în provincia *Moesia Inferior*, dar și în provinciile apropiate, precum *Dacia*³⁴, însă aici o mai mare răspândire și popularitate a avut cultul Cavalerilor Danubieni³⁵.

Reprezentări ale Eroul Cavaler se regăsesc pe monumente funerare, pe monumente votive (plăci votive din marmură sau lut³⁶), iar singurele elemente care pot indica funcționalitatea acestora o reprezintă, acolo unde este cazul, inscripțiile³⁷.

Judecând după numărul mare de descoperiri cu reprezentări ale Eroul Cavaler, se observă o popularitate mai ridicată în epoca Principatului. Cultul ajunge la apogeu în secolele II–III p. Chr., fiind și perioada cronologică în care sunt datate mare parte dintre piesele de acest tip. În această perioadă este divinitatea cu cele mai multe sanctuare din spațiul balcanic³⁸.

Despre proveniența cultului nu se cunosc foarte multe detalii, însă cercetătorii care au studiat în detaliu problematica opinează că totul se explică prin preluarea și moștenirea unor elemente religioase și iconografice din lumea greacă³⁹, mai precis din arta funerară.

Primele atestări ale acestei manifestări iconografice datează din secolele VI–V a. Chr.⁴⁰ când există două modele iconografice: eroul mergând în fața calului sau eroul călare pe cal. Împreună aceste reprezentări formează imaginea ideală a defunctului eroizat⁴¹, o cristalizare a reprezentărilor având loc în perioada următoare în secolul al IV-lea a. Chr., când apar și elemente noi cum ar fi șarpele⁴², element care ulterior va fi foarte des întâlnit în reprezentările de acest tip.

Ideea de eroizare și transcendentalitate este prezentă și specifică populației trace⁴³. Acest rit de trecere, moartea și apoi eroizarea defunctului, fiind exprimat prin imaginea unui personaj călare, reprezentări ce se regăsesc și în perioada secolelor III–II a. Chr.⁴⁴ Odată cu moartea, statutul se schimbă, defunctul nemaifăcând parte din lumea celor vii, însă nefiind nici de calitate divină, se situează undeva între cele două paliere⁴⁵.

Monumentele funerare și cele votive au un precedent în lumea greacă, însă un aspect de noutate îl reprezintă plăcile votive⁴⁶. Aceste plăci votive rămân unice atât prin formă, dimensiuni, cât mai ales prin anumite elemente iconografice.

Plăcile votive sunt de două tipuri: dreptunghiulare sau arcuite în partea superioară⁴⁷. În legătură cu acestea din urmă s-a emis ipoteza⁴⁸ conform căreia arcuirea reprezintă un element important ce face referire la modul de comunicare al oamenilor cu divinitatea. Acest tip de reprezentare a plăcilor face trimitere la ideea de peșteră și la caracterul htonic, dar este și o asociere vizuală cu mormintele tumulare.

³² Vezi cel mai recent Barnea 2006.

³³ Dimitrova 2002, 210.

³⁴ Hamparțumian 1979, 6.

³⁵ Petolescu 2007, 238.

³⁶ Scorpan 1967, 50–51.

³⁷ Dimitrova 2002, 209.

³⁸ Dontcheva 2002, 317.

³⁹ Dimitrova 2002, 220.

⁴⁰ Dimitrova 2002, 221.

⁴¹ Dimitrova 2002, 223.

⁴² Nicolae 2011, 163.

⁴³ Liapis 2011, 96–100.

⁴⁴ Alexandrescu-Vianu 1980, 102.

⁴⁵ Alexandrescu-Vianu 1980, 104.

⁴⁶ Aici făcând referire la plăcile votive portabile, dacă se pot numi astfel.

⁴⁷ De formă aproximativ pentagonală.

⁴⁸ Boteva 2011, 99.

O moștenire a Eroului Cavaler se regăsește în cultul lui Apollo, divinitatea cea mai des asociată cu cultul Cavalerului însă nu și singura, acesta mai fiind asociat și cu alte divinități (Hades, Asclepios, Hephaistos, Iupiter, Silvanus, Dioscurii⁴⁹). Această asociere se reflectă și în descoperirile din sanctuarele din *Moesia Inferior* și *Thracia*⁵⁰, unde Eroul Cavaler nu este venerat într-un templu dedicat exclusiv lui, ci împreună cu alte divinități.

Cultul lui Apollo ajunge în zona Traciei și a Mării Negre pe „calea” coloniilor grecești manifestându-se ca zeitatea protectoare și totodată devenind una dintre cele mai importante divinități din această zonă. În perioada romană între cultul lui Apollo și cel al „cavalerului trac” se creează o sinteză ce dă naștere unui cult care preia rolul de zeitate protectoare supremă⁵¹. Ne referim aici la o formă de sincretism cu divinități din panteonul greco-roman ce se regăsesc înfățișate sub imaginea Cavalerului⁵², care la rândul său îndeplinește rolul de divinitate locală căreia i se atribuie diferite epitete⁵³. În Dobrogea sunt predominante epitetele grecești și latine, care, în general, sunt considerate toponime sau reprezentând numele unui trib sau făcând referire la o anumită funcționalitate⁵⁴, în timp ce în zona Balcanilor sunt predominante epitetele de origine tracică⁵⁵, greu de descifrat.

După pătrunderea în Tracia a cultului zeului Apollo, acesta suprapune cultul divinității masculine anonime locale, urmând ca în perioada romană să se producă o fuziune între zeitatea anonimă și Eroul Cavaler sub imaginea unei divinități protectoare⁵⁶.

Cultul este practicat, așa cum menționam mai sus, cu preponderență în zona provinciilor circum-tracice, desigur manifestându-se și în alte provincii cum ar fi Dacia. Cultul se bucura de popularitate în mediul militar și nu numai. Există reprezentări asemănătoare și în Dacia⁵⁷, basoreliefuri și elemente ce fac cunoscută existența acestui cult, dar nu în aceeași măsură ca în zona Moesiei.

Toate teoriile legate de originea cultului tind să se îndrepte către același punct și anume cultura greacă, care deține o pondere specială în dezvoltarea religioasă din Tracia și a sistemului său religios, elementul roman fiind considerat mai puțin influent în comparație cu tradiția grecească deja împământenită⁵⁸.

Dilyana Boteva analizează în anul 2003⁵⁹ un număr de 52 de monumente votive din *Moesia Inferior* și *Thracia*, concluzionând pe baza pieselor analizate că acest cult se bucura de o popularitate în mediul militar. Astfel, indivizi ce ocupă poziții militare de ranguri diferite practică acest cult. Desigur, numărul monumentelor analizate este mic comparativ cu totalul descoperirilor, însă luând în calcul faptul că mare parte a pieselor nu au inscripții, din punct de vedere statistic studiul oferă o imagine, fie ea și limitată, fiind o bază de plecare pentru viitoare cercetări legate de acest subiect. Un argument în plus ar fi că pentru perioada secolelor II–IV p. Chr. cultul Eroului Cavaler este cel mai des întâlnit, urmat de cel al lui Asklepios⁶⁰. Cultul este cu atât mai popular în zonele unde au activat militari băștinași traci⁶¹, dar apare și acolo unde ne sunt cunoscute ca staționând *auxilia* de traci, cum este cazul Daciei⁶².

⁴⁹ Dimitrova 2002, 210.

⁵⁰ Băltăc 2011, 451, 452, 460–463.

⁵¹ Gočeva 1992, 164–167; 171.

⁵² Acest fapt poate fi identificat acolo unde iconografia este dublată de inscripție.

⁵³ Dontcheva 2002, 324.

⁵⁴ Hamparțumian 1979, 16.

⁵⁵ Scorpan 1967, 4.

⁵⁶ Gočeva 1992, 171.

⁵⁷ Petolescu 2007.

⁵⁸ Dimitrova 2002, 223–224.

⁵⁹ Boteva 2005.

⁶⁰ Dontcheva 2002, 317.

⁶¹ Boteva 2011, 85.

⁶² Petolescu 2007, 238.

CONCLUZII

În studiul acestui tip de descoperiri în general se propune o interpretare bazată pe elementele iconografice, mai exact un tip de comunicare nonverbală care folosește un sistem de simboluri ce are la bază un cod de reprezentări⁶³ (aparitia anumitor elemente sau lipsa lor în funcție de alte elemente prezente).

Există mai multe sisteme de clasare a reprezentărilor Eroului Cavaler bazate pe mai multe criterii iconografice, care la rândul lor creează o serie de interpretări. Se discută despre seturi de reprezentări, combinații de elemente și cum unele elemente se exclud între ele⁶⁴, despre investirea iconografiei cu noi înțelesuri, după nevoi, oportunități și similitudini cu nevoia individuală⁶⁵, cultul reușind să răspundă astfel unei game largi de cerințe religioase, reflectate prin multiple epitete și asocieri iconografice cu alte zeități și uneori substituindu-le pe acestea⁶⁶. Alte elemente conduc la împărțirea pe grupe de reprezentări narrative în care eroul este acompaniat de alte personaje (zei și/sau muritori⁶⁷). În zonele urbane se observă că iconografia este una tradițională, în mediul rural aceasta se adaptează nevoilor specifice, se constată sincretismul cu alte divinități, cel mai adesea cu Asklepios⁶⁸. În funcție de reprezentări (cu sulita, ținând frâiele, cu liră, imitând gestul sabaziac etc.) nu se poate preciza cu exactitate dacă tracii făceau diferența văzându-le ca zeități diferite sau aceeași zeitate în diferite ipostaze și/sau atribute⁶⁹.

Despre proveniența monumentelor votive sau funerare cunoaștem că, în general, carierele de marmură nu expediau blocuri sau plăci brute, ci se presupunea că ele veneau prelucrate⁷⁰, fapt ce ne face să credem că soseau serii de astfel de basorelieuri, astfel că de multe ori ele erau folosite în funcție de nevoia fiecăruia⁷¹. Într-un studiu ce analizează zona de proveniență a unor monumente descoperite în zona pontică a provinciei *Moesia Inferior*, se arată că monumentele par să provină de undeva din zona Greciei și a Mării Marmara, cu centre ca Proconnesos sau Pharos Choradaki⁷². Cel mai probabil existau și ateliere locale, dovadă stau unele elemente nereprezentate în mediul de tradiție tracică, cum ar fi un călăreț flancat de doi cai sau două care⁷³, ce apar în reprezentările de pe stelele funerare din Dacia.

Datările pentru monumentele Eroului Cavaler se fac în intervalul cuprins între secolele II–IV p. Chr. Totuși cele mai multe dintre reprezentări sunt încadrate cronologic în perioada secolelor II–III p. Chr. Basorelieful de la *Capidava* se încadrează pe baza criteriilor artistice și ale elementelor reprezentate în perioada cronologică cuprinsă între secolele II–III p. Chr.

⁶³ Boteva 2011, 95.

⁶⁴ Boteva 2000, 113–118.

⁶⁵ Dimitrova 2002, 227.

⁶⁶ Hamparțumian 1979, 24.

⁶⁷ Boteva-Boyanova 2006, 174.

⁶⁸ Dontcheva 2002, 318–319.

⁶⁹ Boteva-Boyanova 2006, 171.

⁷⁰ Barnea 2006, 100.

⁷¹ Dimitrova 2002, 219.

⁷² Pentia *et alii* 2002, 261.

⁷³ Nemeti, Nemeti 2014, 247, Pl. II; Pl. III

BIBLIOGRAFIE

- Alexandrescu-Vianu 1980 Maria Alexandrescu-Vianu, Remarques sur l'heroisation thrace, *DHA*, 6, 1980, p. 101–111
- Barnea 2006 Al. Barnea, Eroul Cavaler, în vol. L. Mihăilescu-Bârliba, Oc. Bounegru (ed.), *Studia Historiae et Religionis Daco-Romanae. In honorem Silvii Sanie*, București, 2006, p. 99–103
- Băltăc 2011 Adela Băltăc, *Lumea rurala în provinciile Moesia Inferior și Thracia (secolele I–III p. Chr.)*, București, 2011
- Boteva 2000 Dilyana Boteva, A propos des „secrets” du Cavalier thrace, *DHA*, 26, 2000, p. 109–129
- Boteva 2005 Dilyana Boteva, Soldiers and Veterans dedicating Votive Monuments with a Representation of the Thracian Horseman within the Provinces of Lower Moesia and Thrace, în Miroslava Mirković (ed.), *Römische Städte und Festungen an der Donau, Akten der regionalen Konferenz von Alexander von Humboldt-Stiftung*, Beograd, 16–19 Oktober 2003 Belgrad, 2005, p. 199–210
- Boteva 2011 Dilyana Boteva, The ‘Thracian Horseman’ reconsidered, *Journal of Roman Archaeology*, Portsmouth, Rhode Island, 2011, p. 84–105
- Boteva- Boyanova 2006 Dilyana Boteva-Boyanova, Relationship between Iconography and Inscription on Votive reliefs of the Thracian Rider: a database analysis (Abstract), în Dilyana Boteva-Boyanova (ed.), *Image and Cult in Ancient Thrace. Some Aspects of the Formation of the Thracian Imagery Language*, 2006, p. 171–222
- Covacef 2011 Zaharia Covacef, *Sculptura antica din Expoziția de bază a Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanta*, Cluj-Napoca, 2011
- Covacef 2013 Zaharia Covacef, *Artă și religie în Dobrogea Romană*, Catalog de expoziție, Constanța, 2013
- Dimitrova 2002 Nora Dimitrova, Inscriptions and Iconography in the Monuments of the Thracian Rider, *HESPERIA*, The Journal of the American School of Classical Studies at Athens, Vol. 71, No. 2 (Apr.–Jun., 2002), p. 209–229
- Dontcheva 2002 Ivanka Dontcheva, *Le syncrétisme d'Asclepios avec le Cavalier Thrace*, KERNOS: Revue internationale et pluridisciplinaire de religion grecque antique, vol. 15, Liège, 2002, p. 317–324
- Florescu, Florescu, Diaconu 1958 Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava. Monografie arheologică, I*, București, 1958
- Gândilă 2007 A. Gândilă, Early Byzantine Capidava – the Numismatic Evidence, *CN*, 12–13, 2006–2007, p. 97–122
- Gočeva, Opperman 1979 Zlatozara Gočeva, Manfred Opperman, *Études Préliminaires aux Religions Orientales dans L'empire Romain, Monumenta Orae Ponti Euxini Bulgariae, Corpus Cultus Equitis Thracii (CCET)*, I, 1, 1979
- Gočeva, Opperman 1981 Zlatozara Gočeva, M. Opperman, *Études Préliminaires aux Religions Orientales dans L'empire Romain, Monumenta Inter Danubium et Haemum Reperta, Corpus Cultus Equitis Thracii (CCET)*, II, 1, 1981
- Gočeva, Opperman 1984 Zlatozara Gočeva, M. Opperman, *Etudes Préliminaires aux Religions Orientales dans L'empire Romain, Monumenta Inter Danubium et Haemum Reperta, Corpus Cultus Equitis Thracii (CCET)*, II, 2, 1984
- Gočeva 1992 Zlatozara Gočeva, Le culte d'Apollon, *DHA*, 18, 1992, 2, p. 163–171
- Hamparțumian 1979 N. Hamparțumian, *Corpus Cultus Equitis Thracii, IV. Moesia Inferior (Romanian Section) and Dacia*, Leiden, 1979
- Liapis 2011 V. Liapis, *The Thacian Cult of Rhesus and The Heros Equitans*, KERNOS, Revue internationale et pluridisciplinaire de religion grecque antique, 24, Liege, 2011, p. 95–105
- Nemeti, Nemeti 2014 Irina Nemeti, S. Nemeti, Heros Equitans in the Funerary Iconography of Dacia Porolissensis. Models and Workshops, *Dacia N.S.*, vol. LVIII, Bucuresti, 2014, p. 241–255

- Nicolae 2011 Maria C. Nicolae, The Iconography of the antique Hero in the Balkan Area, *MARISIA. Studii și materiale*, XXXI, Arheologie, Târgu-Mureș, 2011, p. 159–173
- Opaiț 1973–1975 A. Opaiț, Două reliefuri ale Cavalerului trac din nordul Dobrogei, *Peuce*, IV, 1973–1975, p. 125–131
- Opaiț 1977 A. Opaiț, O placuță votivă a Cavalerului Trac de la Casimcea, *Peuce*, VI, 1977, p. 187–190
- Opriș 2003 I. C. Opriș, *Ceramica romana târzie și paleobizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (sec. IV–VI p. Chr.)*, București, 2003
- Opriș, Duca, Petcu 2016 I. C. Opriș, M. Duca, R. Petcu, Curtinele A și B, sector I *intra muros*, *CCA* 2016, p. 136–140/441–449
- Penția et alii 2002 M. Penția, R. H. Tykot, L. Nedelcu, Al. Barnea, Thracian Horseman: a Provenance Study of Marble Sculptures from Dobrudja, Romania, în *ASMOSIA. Interdisciplinary Studies on Ancient Stone*, Archetype Publications, London, 2002, p. 256–261
- Petolescu 2007 C. C. Petolescu, Despre cultul Eroului Trac în Dacia, în *Contribuții la istoria Daciei Romane*, vol. 1, București, 2007, p. 235–238
- Scorpan 1967 C. Scorpan, *Cavalerul trac*, Muzeul Regional de Arheologie Dobrogea, Constanța, 1967

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Pl. I. 1.** *Capidava*. Plan general al fortificației romane târzii; **2.** Plan detaliat al zonei cercetate (planuri realizate de arh. Anișoara Sion).
- Pl. II.** Fotografie a basoreliefului cu reprezentarea Eroului Cavaler de la *Capidava*.
- Pl. III.** Desen al piesei cu reprezentarea Eroului Cavaler de la *Capidava* (desen realizat de Ingrid Levi).
- Pl. IV. 1.** Fotografie cu exteriorul încăperii C 1; **2.** Fotografie de detaliu cu basorelieful încastrat în zidul încăperii C 1.
- Pl. V. 1.** Fragmentul mare al basoreliefului; **2.** Fragmentul mic al basoreliefului în contextul său de descoperire.
- Pl. VI.** Harta descoperirilor cu reprezentările Eroului Cavaler din provincia *Moesia Inferior*.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Pl. I. 1.** *Capidava*. General plan of the Late Roman fort, **2.** Detailed plan of the excavated area (plans by arch. Anișoara Sion).
- Pl. II.** Photograph of the Thracian Rider bas-relief from *Capidava*.
- Pl. III.** Drawing of the Thracian Rider bas-relief from *Capidava* (drawing by Ingrid Levi).
- Pl. IV. 1.** Photograph with the exterior of Room C 1; **2.** Detailed photograph with the bas-relief built in the wall of Room C 1.
- Pl. V.1.** Larger fragment of the bas-relief; **2.** The smaller part of the bas-relief and the context of its discovery.
- Pl. VI.** The map with the discoveries of the Thracian Rider representation within the Lower Moesia province

MIHAI DUCA
Universitatea din București, Facultatea de Istorie (doctorand)
mihai.m.duca@gmail.com

1

2

1

2

1

2